

BÖLCSKEI GUSZTÁV

Zsigmond Dezső laudációja

Tisztelt ünneplő közösség!

A jelenlévők talán nem mindannyian tudják, de a Kölcsey Társaság immár több mint három évtizede folyamatosan őrzi Kölcsey Ferenc szellemi örökségét, megbecsülve a magyar kultúra egykori és kortárs alkotóinak szellemi, erkölcsi üzenetét.

Az elmúlt esztendőben a Társaság tisztújítást hajtott végre, az elnökség mandátuma lejárt. 2018 szeptemberében új elnökséget választottunk. Ezen a helyen is szeretném megköszönni elődöm, Jánosi Zoltán, és a Kölcsey Társaság titkára, Kasztovszky László munkáját, áldozatos szeretetét és hűségét. Az új elnökség közössége nevében mondhatom és vállalhatom, hogy azt az örökséget, amelyet ők is hűségesen ápoltak, igyekszünk a magunk eszközeivel tovább vinni.

Ebbe az örökségbe tartozik az, hogy a társaságunk minden évben dönt arról, ki legyen az adott esztendőben a Kölcsey Emlékplakett díjazottja. A Kölcsey Társaság ebben a díjban 2019-ben Zsigmond Dezső, Balázs Béla-díjas filmrendezőt részesíti.

Tisztelt ünneplő közösség!

Gyermekkoromban az egyik kedvenc ifjúsági regényem Tatay Sándor *Puskák és galmaboké* című könyve volt. Izgalmas olvasmány. Akkor természetesen nem tudtam még, ki az a Tatay Sándor. Életével később ismerkedtem meg. Tatay kalandos, hányatott sorsú, sok mindent megélt író. 1991-ben, halála évében fejezte be az utolsó munkáját, amelynek címe: *Szezon vége*. E mű érdekessége az, hogy az emberek hamarabb hallhatták, minthogy kézbe vehették volna, mert megjelenése előtt a Magyar Rádióban folytatásokban felolvasták. Az egyik ismétlés során megütötte a fületem-szívemet egy mondata. A nagybátyjáról mondta az író: „Lajos bátyám ilyen volt, ilyen toronyíránt ember.” Azt gondolom, hogy amikor a Kölcsey Társaság Zsigmond Dezsőt a Kölcsey Emlékplakettben részelteti, akkor egy *toronyíránt embert* köszönt és köszönhet meg a Mindenható Istennek.

Ha valakinek lesz ideje meg kedve (s remélem, hogy sokaknak lesz), és megnézi előbb csak azt a hat perces összefoglalót, amely Zsigmond Dezső munkásságát bemutató portré tömörítvénye (állítom, hogy aki ez a pár percet látta, meg fogja nézni a teljes opuszt), azt fogja látni, hogy a film elején Zsigmond Dezső kijön a háza ajtaján, beül egy kocsiába, és beszélget a sofőrrel. Azt mondja Dezső: „Tudod, ez olyan érdekes, most is sokkal többen mennek az autópályán Budapest irányába, mint

erre, *lefele*. Én mindig így voltam az életben, valahogy mindig a forgalommal szembe mentem.” Később hozzáteszi: „Megállok a Tisza-parton, és úgy érzem, gyönyörű.” Amikor megnéztem először e képsort, úgy véltem, értem már, Zsigmond Dezső miért mondja azt, hogy neki Szatmár választott szülőhazája....

Aki a forgalommal szemben megy, tudja, hogy nem lesz könnyű útja. Ez az út úgy indul, hogy valaki elvégzi a magyar–népművelés szakot, aztán az újságíró iskolát, majd odakerül egy filmes műhelybe. A magyar filmművészet olyan kiválóságai közé, hogy még attól is boldog, ha közöttük „ajtonálló lehetett”. Ajtonálló olyanok között, akiknek kisujjukban volt a szakma, és akik valóban a szívüket, lelküket adták azért, hogy létrejöjjön egy igazi alkotás.

1984-et írtunk, amikor megszületett egy nagyon izgalmas dokumentumfilm. Dokumentumfilm arról: volt Magyarországon egy falu, ahol az a csoda esett meg, hogy a megyei pártbizottság el akarta mozdítani a tanácselnököt, a helybeliek viszont azt mondták: nekünk ez az elnök kell! Maradjon! 1984-et írtunk...

Zsigmond Dezső azt vallja: hallgassuk meg az embereket, hogy mit gondolnak. Ez a mondat végigkísérte őt és végigkíséri ma is. Arról nem ő tehetett, hogy voltak, akik a hatalom részéről nem akartak nyilatkozni. De valami megmozdult: a dolgokat mindig úgy kell vizsgálni, hogy hallgattassék meg a másik fél is. A dolgok talán sohasem fekete-fehérek.

Aztán jött 1989–90, a nagy fellélegzések, a nagy nyüzsgések kora! Végre lehetett szabadon beszélni, végre meg lehetett tudni, hogy mi is történt itt 1956-ban, például a mosonmagyaróvári sortűz esetében. S erről is készült egy dokumentumfilm, amelyben mindkét fél elmondja a maga igazát. S a néző megérti az egyik kritikust, aki így fogalmazott: „Ha nekem kellene döntenem, mint bírónak, hogy mi volt az igazság, nem tudnék döntenéi.” Én azt gondolom, hogy ez a megközelítés, egy olyan világban, amelyik mindig is szeretett, s ma is szeret feketén-fehéren fogalmazni, nagyon nagy érték és fölöttébb elgondolkodtató. Amikor műltfeldolgozás elmaradását, hiányát kérjük számon magunkon, egymáson, akkor meg kell becsülni ezt a hozzáállást.

Aztán jöttek a különböző játékfilmek, dokumentum-, és szituációs dokumentumfilmek. S a rendezőt valahol mindegyikben az izgatta, hogy mi van a dolgok mélyén, mi van a felszín mögött. S ezt teszi olyan természetességgel, hogy úgy vélem, kevés olyan rendező van Magyarországon (de talán az egész világon), aki egyenrangúként tud szót érteni a nem szakértő emberekkel is. Ilyen például az a jelenet, amelyben egy itteni gazdával az egyik filmjéről beszélgettek: emlékszel arra a jelenetre, amikor ott van a néni, akitől elviszik az utolsó tehénkéjét? Nem elviszik, hanem ő adja oda, mert mit csináljon vele? A kamera egyszerre rögzíti a néni és a jószág tekintetét.

A Kölcsény Társaság Emlékplakettje ma egy olyan alkotó kezébe kerül, akire nagyon nagy szükségünk van, mert képes arra, hogy az általunk már túl jól ismert dolgokat is olyan szemszögből mutassa, amelyre az ember felkapja a fejét.

Bevallom, amikor először ültem le megnézni a *Sátán fattya* című filmet, volt bennem egy olyan gondolat, hogy lehet-e még újat mondani a *málenkij robot*ról. Aztán látva ezt az alkotást, egyre inkább éreztem azt a kijózanító mértéket, hogyan leszek egyre kisebb és kisebb, és hogy szívom magamba azt a légkört, amelyik megérteti: ez

nem egy egykor-volt tragédia. Nem csak az; hanem azzal a szomorú ténnyel történő szembesítés, hogy hajlamosak vagyunk egy megalázott, meggyalázott emberbe még mi magunk is belerúgni, ahelyett, hogy befogadnánk.

Kedves Zsigmond Dezső!

Sok mondanivalóm lenne még, de itt az idő, hogy eleget tegyünk a kameráknak is: nagy-nagy szeretettel és tisztelettel adom át ezt a dokumentumot, amelyik azt igazolja, hogy a Kölcsey Társaság Kölcsey Emlékplakettet adományoz a Magyar Kultúra Napja alkalmából Zsigmond Dezső, Balázs Béla-díjas filmrendezőnek, a Magyar Művészeti Akadémia rendes tagjának Szatmárcsekén, 2019. január 20-án. Emellett átnyújtom a Melocco Miklós szobrászművész által készített plakettet, amelyet fogadj szeretettel! Isten áldja és segítse tovább a munkádat!

* * *

ZSIGMOND DEZSŐ

Tisztelt Püspök Urak, Nagytiszteletű Egyházi Vezetők, Megyei Közgyűlés Vezetői, Képviselő Úr, Polgármester Urak!

Kedves Szatmáriak!

Köszönöm életem talán legszebb, legfelemelőbb díját, itt, Szatmárcsekén a Himnusz szülőföldjén, Kölcsey és Móricz hazájában, az én szerelmes Szatmáromban!

Köszönöm a Kölcsey Társaságnak és mindazoknak, akik érdemesnek tartottak arra, hogy én is bekerüljek az eddig díjazottak impozáns névsorba.

Külön öröm számomra, hogy ezt a díjat egy ökumenikus istentisztelet keretében vehetem át, hiszen egyedül itt oszthatom meg örömeimet édesanyámmal és más eltávozott szeretteimmel; egyedül itt köszönhetem meg nekik, hogy általuk eddig jutottam.

Köszönöm drága feleségemnek, földi őrangyalomnak; köszönöm munkatársaimnak, akiknek oroszlánrészük volt abban, hogy filmjeim elkészülhessenek.

Köszönöm az itt megjelent szatmári kedves barátainak, hogy filmjeimben pontosan olyan természetesek és emberiek voltak, mint az életben, s köszönöm azoknak, akik már nem lehetnek itt, de akiket ezzel a tájjal, ezzel a kis különálló szatmár-beregi világgal együtt szerettem meg.

Több mint három és fél Szatmárban töltött évtized után, talán elmondhatom, hogy már nem idegennek, hanem kicsit idevalónak érzem magam. Erre nem is az jogosít fel, hogy kis parasztházam van, sőt házaim vannak a környéken, hanem inkább az, hogy lelki honfoglalóként szinte mindig itt vagyok akkor is, ha fizikailag éppen másutt.

Én itt, ezen a tájon a hetvenes évek elején jártam először, még a múlt században, néhány évvel a középiskola elvégzése után, alig húsz évesen.

Emlékszem: akkori barátaimmal hat-hét forintért vettük meg Budapestről a vonatjegyet, ezzel szinte el is ment az összes pénzünk. A tiszabecsi Tisza-parton sátoroztunk, s jöttek az idős szatmári emberek a partra csodálni bennünket, mert akkor még csodaszámba ment itt a turista. Hívtak házukba frissen sült kenyérrre, meleg teje, káposztás paszulyra, jó szatmári szilva- és almapálinkára. Egyszerű, tiszta, többnyire szegény emberek voltak, de tudjuk, a szegénység archaizál. Így velük beszélgetve, s amikor otthonukba fogadtak, évszázadokat repülhettünk vissza az időben. Valami hasonló történt Szatmár második felfedezésekor, amikor Nagy Gyula bácsiék invitáltak forró húslevesre, s amikor kezdetét vette a még forróbb barátság Gyula bácsiékkal és más szatmári emberekkel.

Lassan összefonódtam ezzel a tájjal, ami nekem mindig is a földi paradicsomot jelentette, magát a szabadságot, folyóival, mezőivel, erdőivel, határon túli s mégis közeli hegyeivel.

Erdélyi János barátommal, egy ideig alkotó társammal, rögtön vettünk egy kis házat először Sonkádon. S aztán, ahogy a két család ezt kinőtte, költöztünk Móricz Zsigmond falujába, Csécsére, majd Kóródra, sőt a Túr felső folyásához, Nagyhódosra.

Szóval nem csak bejártuk, hanem be is laktuk Szatmárt. Sonkádon például szomszédunk volt Sándor bácsi, az egykori juhászember, aki kutyájával és tehénkéjével élte spártai életét és amikor meglátott, mindig hátra szólt: „Hozd a puskám, fiam, valami kommunista jön az úton.”

Persze se fia, se puskája nem volt, írni, olvasni sem tudott. Mégis, amikor almás ládjában ültünk a háza melletti diófa alatt, szájatva hallgattuk ősi pásztormeséjének egyszerűségében is fordulatos történéseit. Olyanok voltak ezek a valóságos mesék, hogy szó szerint meg lehetett volna egy könyvben jelentetni őket, az öreg még a pontokat és vesszőket is kitette. Ő volt a mi boldog emberünk, s még Móricz sem kellett hozzá, készen kaptuk Őt.

De ilyen volt Károly bácsi Csécséről, Makay Béla tanító úr, s más idős szatmári barátunk is.

Itteni házaink – kis házaink – alkotóházak, alkotószigetek is voltak. Itt írtuk Balogh Gézával és másokkal játékfilmjeink forgatókönyveit, sokszor egymást gyilkolva, de mindig jó hangulatban.

Innen szerveztük forgatásainkat itteni tájakon, itteni emberekkel, ebben a kis fogadott szatmári hazában. S innen indultunk tovább gyöngyöspatai orvos nagyapám szülőföldjére, Erdélyországba, sőt azon túl, a Gyimesekbe, hogy ott találjunk újabb s újabb dokumentum- és játékfilmtémákat, s hogy ezeket a fantasztikus embereket megmutathassuk országnak, világnak. S amikor a forgatástól megfáradva hazajöttünk, milyen jó volt megpihenni az istvándi vízimalomnál s fürödni nemcsak a Túr és Tisza vízében, hanem itteni barátaink szeretetében, megbecsülésében is. S jó volt barangolni a Csekei csónakos fejfák időtlenségében, s hinni, hogy örökké tart ez az álom itt Szatmárban, Erdőháton.